

Turun yliopisto
University of Turku

HAJUAISTIMUSTEN YKSILÖLLISET EROT SYITTEN JA SEURAUSTEN JÄLJILLÄ

ETT Antti Knaapila, tutkijatohtori

Biokemian ja elintarvikekemian laitos ja
Funktionaalisten elintarvikkeiden kehittämiskeskus
Turun yliopisto

Nuorten akatemiaklubi
Helsinki, 17.10.2011

functional foods forum

KIITOKSET

Väitöskirjatyö 2004-08

- Helsingin yliopisto & THL
Hely Tuorila, Markus Perola
Jaakko Kaprio, Karri Silventoinen

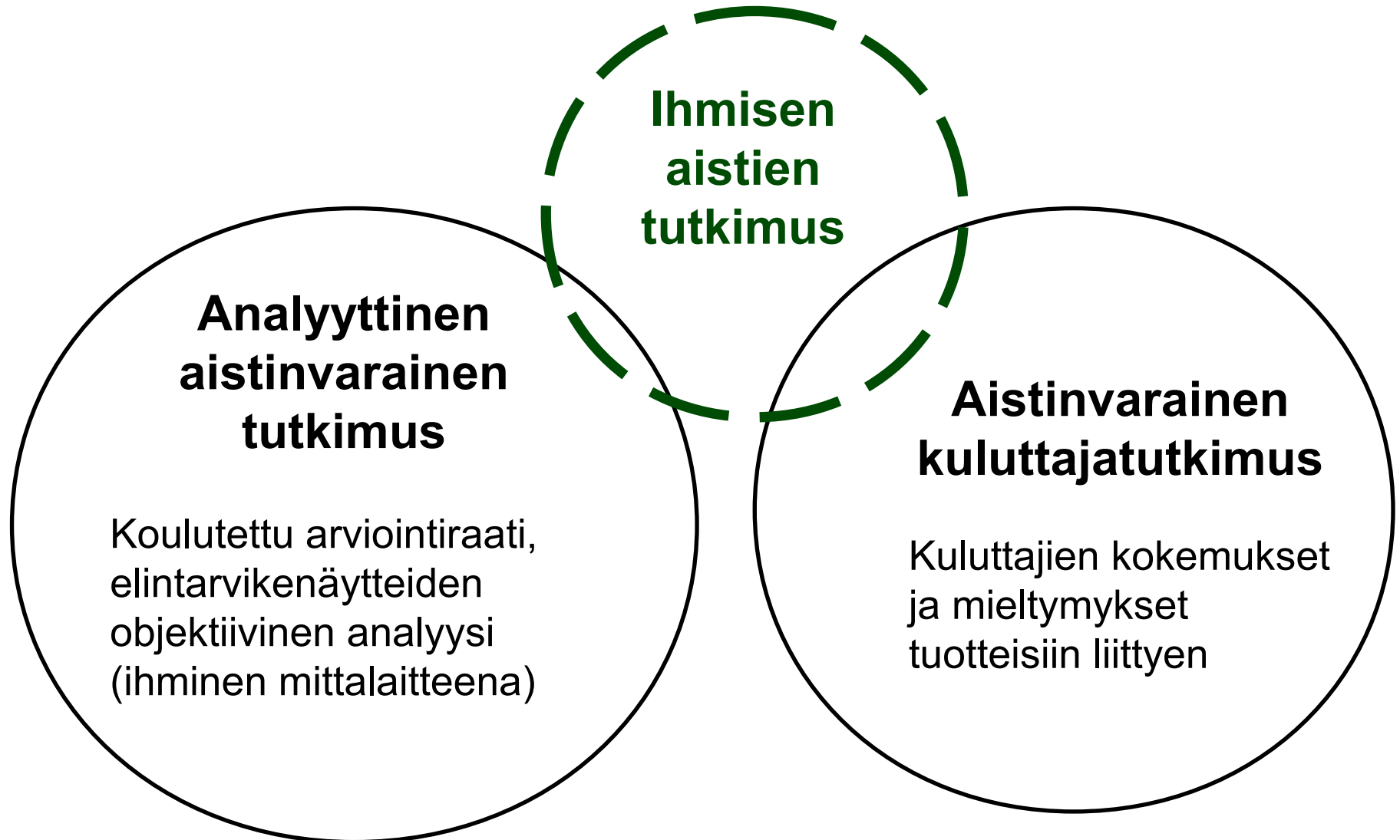
Postdoc 1/2009 - 6/2011

- Monell Chemical Senses
Center (Philadelphia, USA)
Danielle Reed, Charles Wysocki

Tutkijatohtori 9/2011 ->

- Turun yliopisto
Mari Sandell

AISTIT ELINTARVIKETUTKIMUKSEN TYÖKALUNA

AISTIT

Fysikaaliset

Kemialliset

Näkö

Haju

•Tuhansia

Kuulo

Tunto

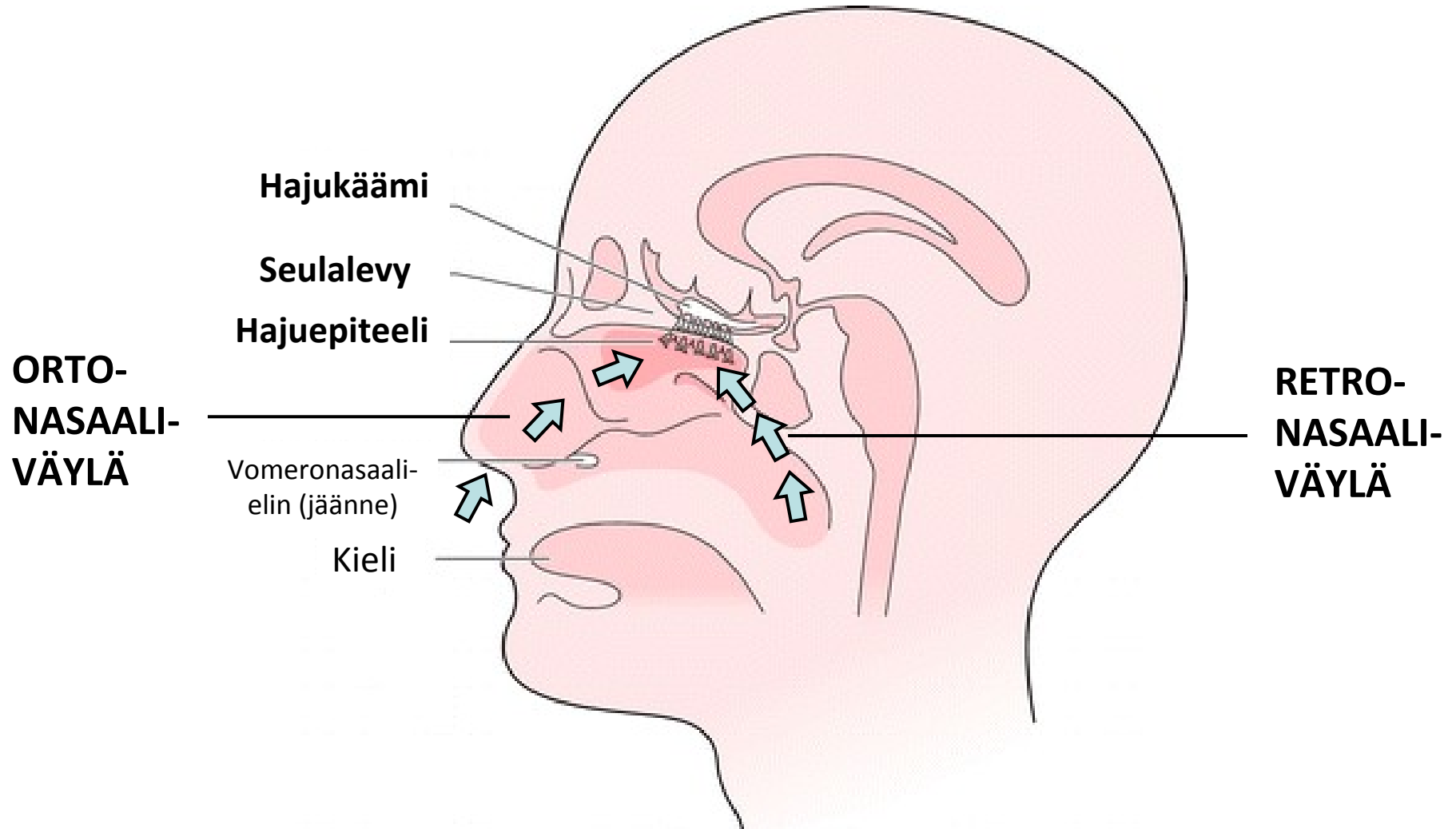
Kemotunto

•esim. pistelevä,
polttava tai
viilentävä aistimus

Maku

•Makea
•Suolainen
•Hapan
•Karvas
•Umami

ORTONASAALI VS. RETRONASAALI HAJU

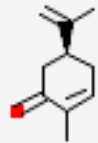

”Maku” = maku + retronasaali haju + kemotunto = **flavori**

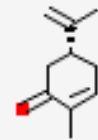
HAJUAISTI

- tunnistaa lukemattomia haihtuvia yhdisteitä (erottaa jopa stereoisomeerit) noin 400 erilaisen reseptorin yhteistoiminnan avulla -> tuhansia hajuja (aistimuksia)
- viestittää vaaroista, lisää elämän laatua, herättää muistoja
- mukautuu (adaptoituminen) ja muovautuu (herkistyminen)
- vaurioituu helposti

”Pahoinpidelty huippukokki menetti hajuaistinsa ja työkykynsä”
- Otsikko Helsingin Sanomissa 4.10.2007

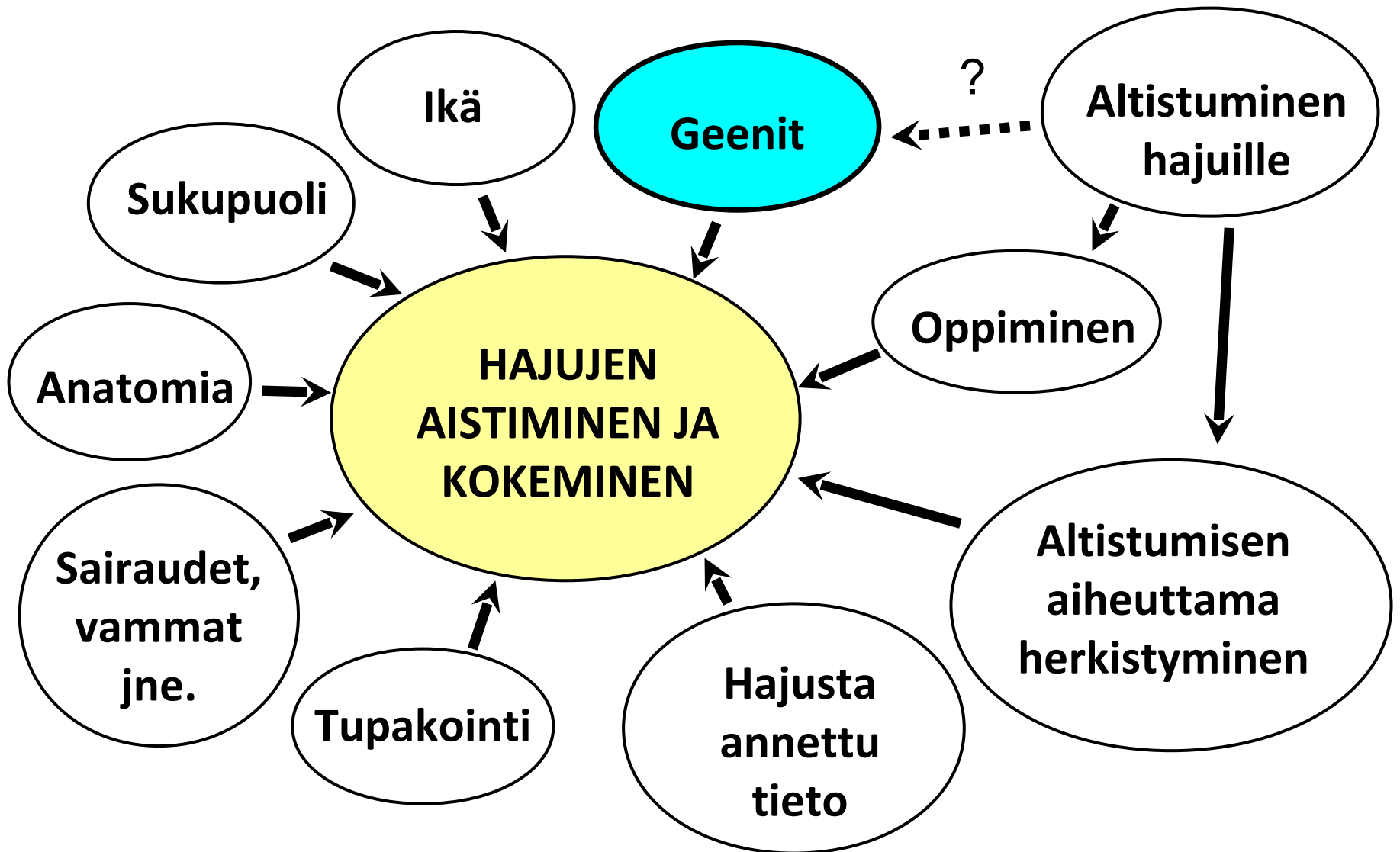

S(+) karvoni
kumina

R(-) karvoni
viherminttu

YKSILÖLLISTEN EROJEN SYITÄ

HAJUAISTIMUSTEN MITTAUS

Psykofysikaaliset menetelmät

- psykologinen vaste fysikaaliseen ärsykkeeseen (hajuyhdiste esim. pullosta tai raaputuspinna): käytetään asteikkoa tai tehdään valinta
- hajun ärsytyskynnys (*detection threshold*); voimakkuus, miellyttävyys, tuttuus ja tunnistus

Elektrofysiologiset menetelmät

Kuvaantamismenetelmät

- esim. toiminnallinen magneettiresonanssikuvaus (*functional magnetic resonance imaging, fMRI*)

ESIMERKKEJÄ

Raaputushajutesti (Knaapila *et al.* 2008)

Valikoima
hajuärsykeitä

**Ei
hajua**

1 2 3 4 5 6 7

**Äärimmäisen
voimakas
haju**

8 9

Päätepisteistään ankkuroitu 9-portainen asteikko

Voimakkain
kuviteltavissa oleva
aistimus

Erittäin voimakas

Voimakas

Kohtalainen

Heikko
Tuskin huomattava

Ankkuroitu suhdeasteikko
(Labeled Magnitude
Scale; Green *et al.* 1996)

Aineistoa kerätään aistinvaraisen tutkimuksen laboratorioissa...

...ja tarvittaessa kentällä, esim. kaksosten kokoontumisissa.

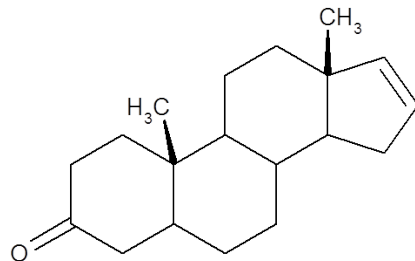
SPEEIFISET ANOSMIAT OVAT TAVALLISIA

Anosmia = ”hajusokeus”, kyvyttömyys haistaa

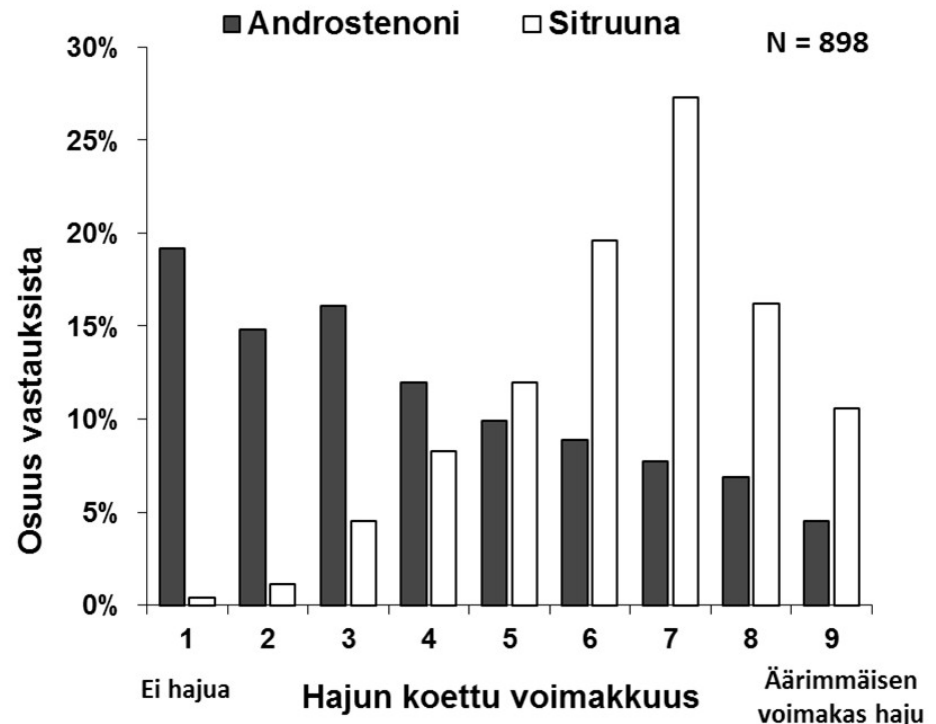
Hyposmia = heikentynyt haistamiskyky

Spesifinen anosmia = kyvyttömyys haistaa yksittäinen hajuyhdiste, vaikka hajuaisti muuten toimiva

Esim. 20-30% ihmisistä on anosmia androstenonille

Androstenoni
5- α -androst-16-en-3-oni
”karjunhaju” -virrehaju sianlihassa

HAJUAISTI JA GEENIT

Ihmisellä n. 20000
geeniä ja n. 800
hajureseptorigeeniä,
joista noin puolet
toimimattomia
pseudogeenejä

Yhden nukleotidin polymorfioita
(**S**ingle **N**ucleotide **P**olymorphism,
SNP) esiintyy noin 1/1000 kohdalla
-> voi muuttaa proteiinia (ei aina)

GENEETTISTEN VAIKUTUSTEN TUTKIMINEN

Määritetään **fenotyyppi**, eli mitataan hajuaistimuksia

Onko vaihtelua?
Kyllä

Määritetään **heritabiliteetti** eli kuinka suuren osuuden perimä (kaikki geneettiset tekijät yhteensä) selittävät vaihtelusta: *kaksostutkimus*

Selittääkö perimä merkittävän osuuden vaihtelusta?
Kyllä

Yritetään löytää spesifiset vaikuttavat geenit

Onko kandidaattigeenejä?

Ei, tai on mutta halutaan etsiä myös muita vaikuttavia geenejä

Kyllä

Määritetään **genotyyppi** (AA, Aa, aa) kandidaatti-geenin varianttien suhteen ja tehdään assosiaatioanalyysi

Posit. tulosten vahvistus riippumattomalla aineistolla

Tehdään genominlaajuinen assosiaatiotutkimus (Genome Wide Association Study, GWAS): esim. 600000 SNP:in genotyypitys

ESIMERKKI: ANDROSTENONI

Aiemmista tutkimuksista tiedetään, että androstenonin aistimisessa on vaihtelua

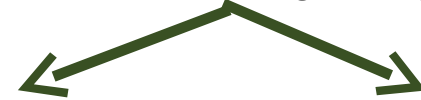

Viiteitä perimän vaikutuksesta oli (esim. Wysocki 1984), mutta ei lukuarvoa heritabiliteetille -> teimme kaksosdatan mallituksen: sen mukaan perimä selitti 28-31 % voimakkuudesta ja 21-24 % miellyttävyydestä (Knaapila *et al.* 2007)

Yritettiin löytää spesifisiä geenejä, jotka vaikuttavat

Onko kandidaattigeenejä?

Haluttiin tutkia myös, onko muita vaikuttavia geenejä

Teimme genomilaajuisen assosiaatiotutkimuksen ja löysimme yhteyksiä reseptorigeenien ulkopuolisiin alueisiin (Knaapila *et al.* submitted)

Kyllä, hajureseptorigeeni **OR7D4** (Keller *et al.* 2007):

RT/RT - herkkiä

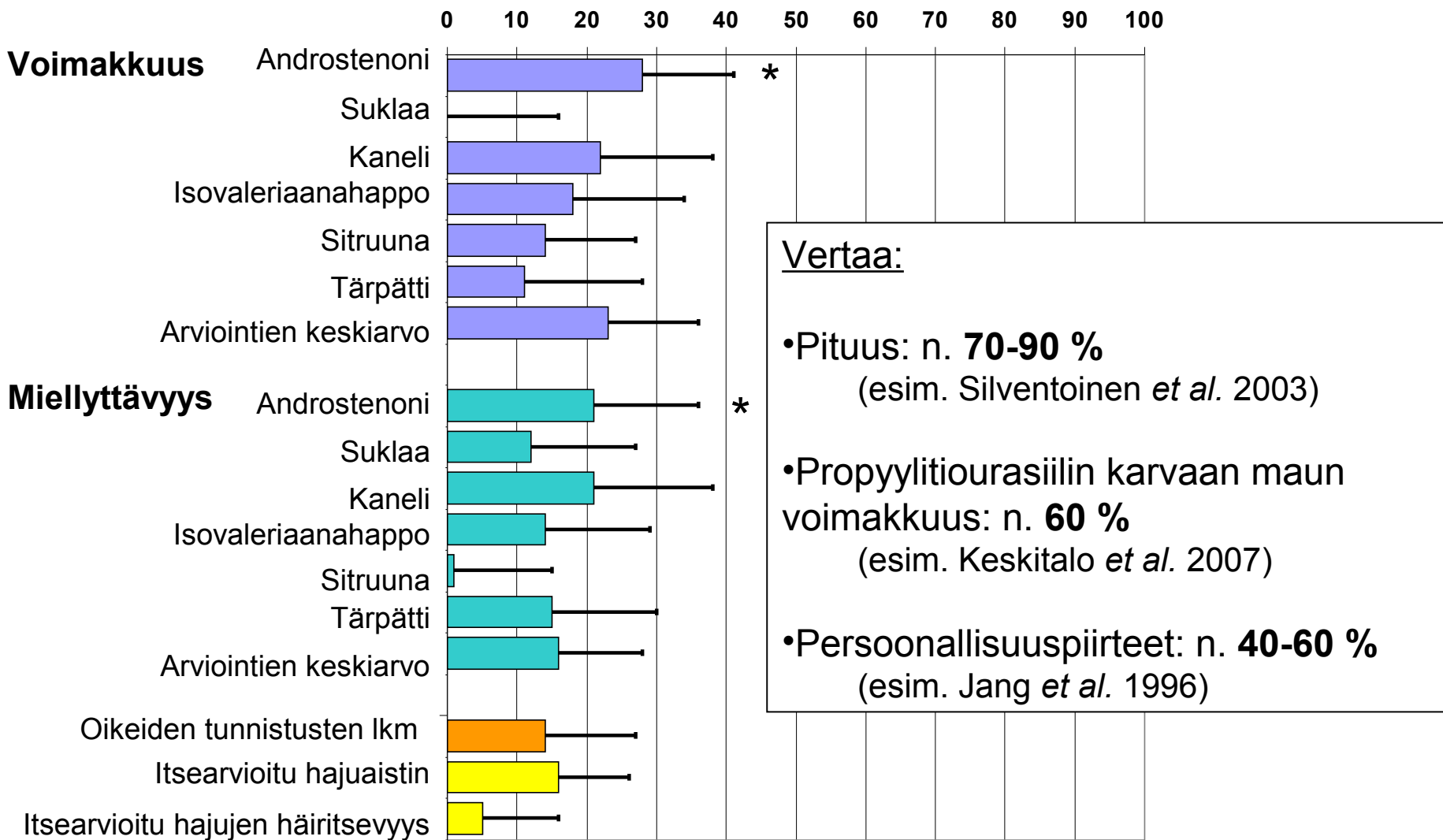
RT/WM

WM/WM - epäherkkiä

Havaitsimme saman yhteyden

HERITABILITEETTI - GENEETTISTEN TEKIJÖIDEN SELITYSOSUUS OMINAISUUDEN VAIHTELUSTA (%)

YKSILÖLLISTEN EROJEN SEURAUKSIA

Vaikutus ruoanvalintaan?

- aistien vuorovaikutus huomioitava

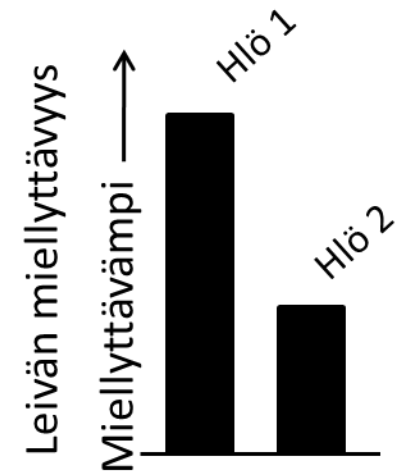
Vaikutus arkiympäristön kokemiseen?

- heikentynyt hajuaisti, toisaalta tuoksuyliherkkyys
- herkkyys: tarkkuus vs. ärtyvyys

<u>Yhdiste</u>	<u>Geeni</u>	<u>Alleeli</u>
Sakkarooosi	<i>TAS1R3</i>	-1572 C/T
Glutamaatti	<i>TAS1R3</i>	R757C
Isotiosyanaatti	<i>TAS2R38</i>	A49P, V262A, I296V
Isovaler. happo	<i>OR11H7P</i>	679 C/T
Androstenoni	<i>OR7D4</i>	R88W

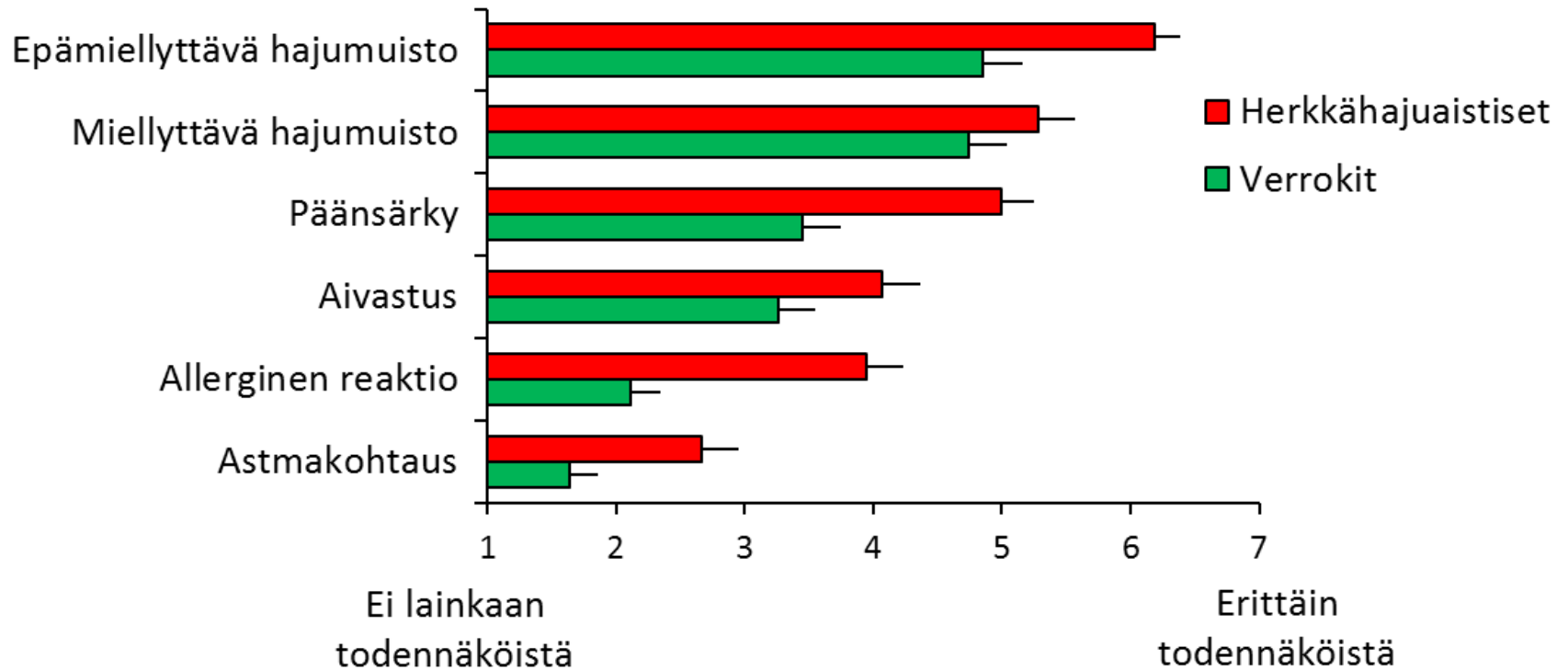
<u>Geeni</u>	<u>Ominaisuus</u>	<u>Genotyyppi</u>	
		<u>Hlö 1</u>	<u>Hlö 2</u>
<i>TAS1R3</i>	makea sipulissa	+/+	-/-
<i>TAS1R3</i>	umami tomaatissa	+/+	-/-
<i>TAS2R38</i>	karvaus vesikrassissa	-/-	+/+
<i>OR11H7P</i>	hienhaju juustossa	-/-	+/+
<i>OR7D4</i>	karjunhaju kinkussa	-/-	+/+

Reed ja Knaapila 2010: *Genetics of taste and smell: poisons and pleasures*, Kuva 1 muokattuna.

”Miten todennäköistä on, että reagoitte hajuihin alla kuvatulla tavalla?”

Hajuaistinsa erityisen hyväksi arvioineet vs. ikä- ja sp-vakioitu vertailuryhmä, jotka arvioineet hajuaistinsa tavanomaiseksi (N = 55 + 55)

PÄÄTELMIÄ

- Geenit muodostanevat useimmiten vain raamit, joiden puitteissa ympäristötekijät muovaavat hajuaistimusten yksilölliset erot
- Hajuaistimusten erojen vaikutuksesta ruokien ja ympäristön yksilölliseen kokemiseen tarvitaan lisää tutkimusta

KIITOS!

antti.knaapila@utu.fi

